

H U K U K

KANUNİYET PRENSİBİ YOLU İLE FERDİ HAKLARIN KORUNMASINDA AÇIKTA KALAN NOKTALAR.

Yazan: Doçent Bahri SAVCI

Giriş. I - Danıştay, devletin teşriî faaliyetinden doğacak mesuliyeti gerçekleştirmez. II - Danıştay, devletin kazai faaliyetlerinden doğacak mesuliyeti gerçekleştirmez. III - Danıştay Hükümet tasarruflarından doğacak mesuliyeti gerçekleştirmez. IV - İptale ve tazminata müteallik ilâmları idareye karşı zorla infaz imkânı yoktur. I - İdareyi bir tazminata mahkûm eden bir kaziyeyi muhkemenin infazı imkânları: İdarî vesayete tâbi makamlara karşı, bizzat ademi merkezîyet uzuvlarına karşı 2 - İdareyi, bir şeyi yapmağa veya yapmamağa sevk edecek olan iptale müteallik bir kaziyeyi muhkemenin infazı imkânları: Ademi infazdan doğan zararı idareye ödetme yolu, İptal kararını infaz etmiyen memuru şahsen mesul etme yolu. İtalyan hukukunda mevcut hal sureti. Roma hukukunda mevcut hal sureti. Türk hukukundaki durum: idareyi, mahkûm olduğu bir meblağı ödemeğe mecbur etme; iptale mevzu teşkil eden muameleyi yapmağa veya yapmamağa mecbur etme. Doktrin sühasında derpiş edilen hal sureti: I - Devletin malî mesuliyetine müteallik ilâmı infaz ettirme: 1 - İdarî vesayete tabi makamlara karşı; 2 - Bizzat vesayet makamlarına, ademi merkezîyet makamlarına karşı II - İptale müteallik bir ilâmı infaz ettirme: İdarî vesayete tâbi makamlara karşı; 2 - Bizzat vesayet makamlarına karşı.

GİRİŞ

Kanuniyet prensibi mucibince; Danıştay, devleti hukuka bağlamanın müessir yolu ve kanuniyet prensibinin yüksek muhafızıdır. Danıştay, bu sıfatla, onun faaliyetlerine müdahale ederek, onun mesuliyetini temin eder. Fakat Danıştay, hâkimiyetin her türlü imtiyazlarını icra eden devletin her türlü faaliyetine müessir olup, onu her noktada hukuka bağlı kılamaz. Daha açıkcası, Danıştay, hâkimiyet imtiyazlarını kullanan - ki bu imtiyazlar kanun

yapmak, kanunu icra etmek, bu icradan doğan ihtilâfları hafifletmektir. - devleti bir hukuki mesuliyet esası ile hukuka tabi kılarken bazı noktalarda müessir olamaz. Bazı noktalar açıkta kalır. Demek hukuk, kendi kaidelerini tatbik etmesini istediği devlet organlarını mutlak bir tarzda bağlayamıyor. (1) Binaenaleyh Danıştay, kanunun muhafızı rolünü icra ederken bazı noktalar açıkta kalıyor. Şöyleki:

I — Danıştay, devletin teşriî faaliyetinden doğacak mesuliyeti gerçekleştiremez.

Devlet, kanun şeklinde, umumiyet, mücerrediyet yoluyla hükümler koyarken, birtakım hakları ihlâl edebilir. (2) Böyle olunca, onun bu hakları ihlâl etmesini önlemelidir. Fakat evvelki kanunlara müesses vaziyetleri değiştirmek kat'i zarureti dolayısıyla bu vaziyetlere bağlı hakları ihlâl de zaruri olabilir. Eğer böyle olacak ise, bu hakları iade ve telâfi etmek de zaruridir. Yani, devleti ancak kanunun çizdiği hudutlar içinde teşriî tasarruflarda bulunmağa mecbur etmek, eğer bu sahanın dışına çıkmak zaruri ise, bundan dolayı meydana çıkan zararı, ona tamir ve telâfi ettirmek icabeder. Teşriî tasarruflar yapan parlâmentoyu, hukuka riayet ettirme vasıtalarını ve hukuka uygun olmıyan kanunların tatbikını bertaraf edecek tertibat alınmıştır. Buna rağmen, çıkması önlenemiyen veya her şeye rağmen, çıkması zaruri olan bir kanun dolayısıyla husule gelen zararları da telâfi imkânını düşünmelidir. Lâkin, kanunun sebebiyet verdiği zarardan dolayı devlet mesul olmaz. Bu kaide hiç olmazsa prensibinde, ciddi bir itiraza uğramadan (3) devam etmektedir. Bu sebeple, bu hususta Danıştay, kaideten, devleti tazminata mahkûm edecek bir müessese olamamış, bu noktayı açık bırakmıştır: kaideten, devletin, teşriî tasarruflarından dolayı mesul olmayacağı esası konmuştur.

(1) Georges Andrassy: İvo Krehek'in appreciation (pourvoir) discrétionnaire adlı eseri dolayısı ile: Revue de dr. pub. et de la science pol. Tome 29. LXIX année P. 883.

(2) Vakıa, kanun hakkı ihlâl etmez, ancak hakkı tesis eder. (Ali Fuat Başgil, devletin mesuliyeti bahsi) denmekte ise de, bu vakiyaya tetabuk etmez. Kanun bir devrin içtimai adaletinin nerede bulunduğunu gösteren objektif bir kaidedir. Ve böyle olunca da o, taallûk ettiği devrin sosyal şartlarının muhasalasıdır. Bu kanun, o cemiyette mevcut olan vaziyetleri izah ve devam ettirir. Her kesin de, bu vaziyetlere mütaallik birtakım menfaatleri, yani hakları doğar. Şimdi, cemiyetin sosyal akışının aldığı istikamet dolayısıyla, cemiyetin içtimai adalet duygusu da bir istiahle geçirir ve o zamana kadar devam eden bazı vaziyetlerde bir değişiklik icabettirir. O zaman o müesses vaziyetlere bağlı menfaatler, haklar, bir sarsıntıya uğrar ki, bu bir ihlâlden ibarettir ve bu ihlâli, cemiyetin yeni içtimai adalet duygusunu formüle eden kanun yapmıştır. Binaenaleyh, bir teşriî tasarrufun da, yerine göre, birtakım hakları ihlâl edebileceğini kabul etmek lâzımdır.

(3) Jean Appleton: Supplément au traité élémentaire du contentieux administratif. P.48

Teşriî bir tasarruftan dolayı devletin mesul olacağı ve bir tazminat vereceği kanunda tasrih edilmemiş ise, Devlet Şurası onun bu mes'uliyetini kaideten gerçekleştirilemez. Çünkü, deniyor ki, parlamento tarafından kabul edilen her kanun bir hâkimiyet fiilidir. Hâkimiyet prensibi ise; hâkim devletin malî ademi mes'uliyetini icabettirir. Laferrière'in dediği gibi burada teşriî tasarruftan doğan zararın mahiyetine göre, bir tazminat verip vermiyeceğini devlet takdir edelibilir. Mahkemeler ve Devlet Şurası, devletin yerine, bu işi yapamaz. İyi bir kanun koyucu, husisî şahıslara karşı, kanun şekli altında aldığı tedbirlerle bir zarar ika etmekten çekinmelidir. Fakat M. Teissier'in dediği gibi, zaruretlir bu ferdî hukukun feda edilmesini icabettirirse, devlet-tazminat vermez. Onun, bu tazminatı vermesi ahlâki bir vazifedir. Fakat hiçbir kuvvet onu, buna mecbur edemez. (4) Bu, şu sebebe dayanır: eğer devletten, böyle bir tazminat istenirse, içtimai terakki, sosyal inkişaf durur; devlet içtimai terakkiyi icabettiren teşriî tasarruflar icra edemez. Devletin bu hususta ademi mes'uliyetini kabul etmekle, belki o zamana kadar serbest olan, fakat şimdiden sonra, ferdin ve aynı zamanda milletin fizik, fikri moral faaliyetinin inkişafı hususunda zararlı sayılan bir faaliyeti men ve tahdit etme imkânı doğar.

Bundan başka, İngilizlerin, kralın ademi mes'uliyeti hakkındaki kaide-lerini "kanun"a tatbik suretiyle ve, teşriî tasarruflar dolayısıyla devletin ademi mes'uliyeti kaidesi konulmuştur. Bu mütearifenin, bu yeni tatbik şekline göre: kanun kötülük yapmaz. Binaenaleyh kanun fertlere, hiçbir tazminat vermez. Bu, kanunun hâkimiyetinden çıkan bir neticedir. Kanunun fesih e,li-lememezliği ile beraber, kanunun zarar vermemezliği de aynı kökten - kanun-hâkimiyeti kökünden - çıkan iki dalıdır. (5).

Devletin bu husustaki ademi mes'uliyetini, Laferrière şöyle izah eder. Ona göre, devletin mes'uliyeti bir ehrama benzer. Ehramın kaidesinde idarenin temşiyet tasarrufları, çok geniş bir ölçüde, tazminat hukuku yaratır. Birinci katta ise, âmme kuvveti, zabıtayı temsil eden devlet, âmme nizamının idame edicisi, faaliyeti neticesi sebebiyet verdiği zararları çok az tamir eder şekilde gözükür. Ehramın zirvesinde ise, kanun koyucu devlet, bütün tazminat taleplerine karşı himaye edilmiş bir halde durur. (6). Halbuki bugün ehramın zirvesindeki faaliyetle dahi, - kaideten olmamakla beraber devletin mes'uliyeti prensibi, gittikçe genişliyen bir ölçüde gerçekleşmektedir. (7).

(4) Goston Jéze: Responsabilité Pécunière de l'Etat Revue de Dr. Pub. et de la science pol. Tome LV No. 1 P. 88-92.

(5) Barthelémy: Un Tournant dans les conceptions Françaises sur la loi, Revue Dr. pub. et de la science pol. Tome LVI No. 3-4. P. 161

(6) Aynı eserden naklen P. 168

(7) Duguit; bundan "Traité" sinde uzunca bahseder.

Sonra, bugün artık denebilir ki: Evet, parlâmento mutlak sınırsız iktidar halinde mevcuttur. Fakat bu fiilî durumu da bu kadar mübalâğalandırmamalıdır. Binaenaleyh mutlak sınırsız iktidara sahip parlmanın fiillerinin zararlı neticelerinin daima tamir edilmez kalması da doğru değildir. Kanunun zarar veren hükmü, herkese yeni bir mükellefiyet yüklemekte ise, bir tazminata mahal yoktur. Fakat kanunun zarar veren hükmü, tek bir şahsa veya bir kaç şahsa fedakârlıklar yüklemekte ise, o zaman vatandaşlar arasındaki sosyal mükellefiyetlerin muvazenesi bozulmuştur. O takdirde eğer, kanun ismine lâyık ise - açık veya zummî bir tazminat hükmü de ihtiva etmelidir. Kanun böyle bir hükmü ihtiva etmediği takdirde dahi; bir meşru menfaati bozuyorsa, uğranılan zarar hususi mahiyette ise; o teşriî faaliyetten dolayı hâsıl olacak zararın ödenmesi hakkında bir hüküm mevcut olmamakla beraber, ödenmeyeceği hakkında da bir sarahat yoksa Danıştay âmme hizmetlerinin işleyişinden mütevellit mükellefiyetlerin vatandaşlar arasında nasafet esasına göre tevzini prensibi dolayısıyla ve devletin muhtelif organlarının faaliyetinden doğan mesuliyet prensibine dayanarak devleti mesul eder. (8). Henri Welter'de bir teşriî tedbirin âmme partimuavanını arttırma neticesini verdiği veya kollektivite lehine riayeti mecburi iktisadi menfaatlara bir hâlel getirdiği zaman bu tedbirlerden dolayı zarara uğrayan şahısların tazminata kavuşmasının (9) gerektiğini söylemektedir. Zira, devletin de hiçbir sebep ve bahane ile hususi şahıslardan fazla olarak diğerinin zararına haksız bir şekilde zenginleşmesi kabul edilemez. (10)

İdari kaza sistemi çok ileri gitmiş olan Fransada ,devletin kanunda tazminat vereceğini tasrih etmediği halde bile; o kanundan dolayı bazan mesul olmaktadır. Bu istisnalar üç grupta toplanır:

a — Bir teşriî tasarruf, hususi şahısların patrimuvanında noksan, fakat idarî, hükmi şahsın patrimuvanında bir fazlalık yapmışsa.

a — Bir teşriî tasarruf, idare ile hususi şahıslar arasındaki mukavelenin muvazenesini bozmuşsa:

c — Bir teşriî tasarruf âmme menfaati düşüncesi ile, hukuken meşru bir faaliyete son vermişse devlet mes'ul edilebilir.

Danıştay hususi şahsa, normal bir şekilde uğramıyacağı bir mükellefiyet yükliyen umumî ve gayri şahsi bir kanunun sebebiyet verdiği zarar dolayısıyla, devletin mes'uliyetini kabul etmiştir. 14 İkincikânun 1938 tarihli

(8) Tahsin Adam: İki Cihan Harbi Arasında Fransız İdare Hukukunun tekâmülü s. 16

(9) Henri Welter: le contrôle juridictionnel de la moralité administrative. P. 399

(10) Henri Welter: s. g. e: P. 400

bir karar bunu açıkça gösterir. (11) Fakat bunlar, dediğimiz gibi, devletin teşriî faaliyetinden doğan istisnâî mesuliyetlerdir. Devlet Şûrası, kaideten bu hususta devleti mes'ul edemez.

Bu vaziyeti, Türkiyede tetkik ettiğimiz zaman, Danıştay'ın, bu hususta, hakları himaye imkânının âdeta, büsbütün yok olduğunu görürüz. Eğer kanun, kendisi, bir tazminat verileceğini ve bunun miktarını tesbit etmemişse, o teşriî tasarruftan dolayı ihlâl olunan menfaatleri, zarar gören hakları, Danıştay koruma imkânına sahip değildir. Zarara sebebiyet veren teşriî tasarruf, bu zararın tazmin edileceğini, sarahaten söylememişse, devlet aleyhine bir tazminat dâvası açılmaz. (12) Bunun hukuki sebebi güzelce gösterilmiştir; şöyle ki: Danıştayın salâhiyetine giren dâvalar, sırf idari olanlardır. Binaenaleyh teşriî hüküm ve kararlar, topyekûn, mesuliyet sahasının dışında kalır. Filhakika, teşriî tasarruflardan dolayı adlî mahkemeye gidilemez. Çünkü, devlet bunları, âmme hukuku hükmî şahsi sıfatı ile yapmıştır. Bu sıfatla yaptığı tasarruflardan dolayı da, ancak Danıştaya gidilebilir. Danıştaya ise kendi kanununun sarahatına göre, ancak idarî, fiil ve kararlardan gidilebilir. Halbuki kanun bir idarî fiil ve karar değildir. (13) o halde, âmme hukuku hükmî şahıs sıfatı ile yaptığı bu terîî tasarrufların kazai murakabesi mümkün değildir.

Kanunun, yapılan o teşriî tasarruftan doğacak zarar hakkında bir tazminat verilip verilmemesi hususundaki sükûtuna rağmen Danıştayın açıkta kalan bu noktayı doktrin ve içtihadın yardımı ile doldurması istenebilir. Fakat, bugünkü vaziyete göre, bunu gerçekleştirmek pek güçtür. Zira, devletin bu teşriî tasarrufundan doğacak mesuliyetini tahakkuk ettirmek için, Danıştayın bir dâva kabul etmesine en büyük mâni, bizzat kendi kanununun sarahatıdır. Zira, bu kanuna göre Danıştaya, ancak ve ancak, idarî fiil ve kararlardan dolayı, hukuku muhtel olanlar tazminat dâvası açabilir. Teşriî tasarrufların idari tasarruf olmadığı çok açık olarak bellidir.

(11) Gaston Jéze: Responsabilité pecunière de l'Etat Revue de Dr. pub. et de la science pol. Tome LV No. 1 P. 88-92.

(12) Seferberlikte, vaziyet edilecek, emakin ve mebani hakkındaki 3 mart 1322 tarihli kanunun 8 inci maddesi, vaziyet edilen mahallerde, tahribat yapıldığı takdirde, zarar ve hasarın tazminini derpiş etmiştir. İşte ancak, bu gibi sarîh hususlarda devletin mesuliyetini gerçekleştirmek mümkündür. Nitekim bu yolda, Danıştayda, bir de dâva açılmışsa da; devlet şûrası, bahis mevzuu olan müddeabih mahalde, husule gelen zararın, o mülkün dâvacılara ait olmadığı bir zamanda vukua geldiğini tesbit ederek hâdisede adı geçen kanunun 8 inci maddesinin tatbik mahallini görmemiştir. Beşinci daire: E 36/1056 K. 42/421 fakat bu karar dahi gösteriyor ki, Danıştay, hasar, müddeabih dâvacıların mülkiyetinde iken vaki olsa idi, bu 8 inci maddenin derpiş ettiği devlet mesuliyetini gerçekleştirecek idi.

(13) A. F. Başgil: Devletin mesuliyeti bahsi.

II — Danıştay, devletin kazaî faaliyetlerinden doğacak mesuliyeti gerçekleştirmez.

Devletin, bir de kazai fonksiyonu vardır. Kazai fonksiyon hukukî vaziyetlerin meşruiyetini kontrol fonksiyonudur. (14) fakat bir vaziyetin, hukukî bakımdan meşruiyeti kontrol edilirken, kanuniyet prensibi yoliyle, himaye altına alınan haklara bir zarar gelebilir. O zaman, devletin, bu kazai fonksiyon dolayısıyla, hâsıl olan bu zararı tamir veya telâfi etmek üzere, devletin mesuliyeti meselesi ortaya çıkar. Bu hususta, umumiyetle şu prensibin kabul edildiği görülür; Adlî fonksiyon'un icrası dolayısıyla bir tazminata mahal yoktur. Bu kazai fiilerden dolayı, ademi mesuliyet kaidesi o kadar kuvvetlidir ki, haksız bir mahkeme ilâmı artık kaziyei mahkeme halini aldıktan sonra, o hükmü iptal ederek onun haksız neticelerini ortadan kaldırmak mümkün değildir. Artık bu hükümlere karşı iptal yolları yoktur. (15) Kazaî fiillerden dolayı ademi mesuliyet kaidesi neticesi kaziyei mahkeme halini alan bir mahkeme kararının ne doğrudan doğruya, ne de defî yoliyle ipali (16) mümkündür. Bu gibi hallerde, Danıştay ferdî hukukun teminatçısı rolünü oynayamaz. (17)

Kazaî fonksiyonun icrasından dolayı çıkan zararlar dolayısıyla devleti mesul edememe kaidesinin, Fransada, istisnaları vardır. Men'i muhakeme veya beraat kararı almış olanlara bir tazminat verilmektedir. Kezâ, adlî hatâ sabit olursa, masuma bir tazminat verilir.

Türkiyedeki vaziyete gelince: Danıştay kanununa bakılacak olursa, kezâ, kazaî faaliyetlerden çıkacak zararların tazmini hususunda da, Danıştayda, bir tazminat dâvası açılmıyacağı anlaşılır. Filhakika 23 üncü maddenin, Afkrasına göre, idarî fiil ve kararlardan hukuku muhtemel olanlara bir tazminat dâvası açmak imkânı verilmiştir. Kazai fonksiyon ve fiiller ise: doğrudan doğruya idarî şahıs ve makamlardan çıkmamak, bir âmme hizmetinin kurulması ve işletilmesine müteallik olmamak, idari hukuk kaidelerine tabi olmamak suretiyle, idarî fonksiyon ve fiillerden ayrılır. Binaenaleyh mezkûr fıkraya göre aleyhinde bir tazminat dâvası açılıp devlet mesul edilemez. Fakat Türkiyede de, bu hususta istisnalar vardır: Ceza muhakemeleri usu-

(14) Scelle: Répétition écrites de Dr. Consti. Comparé P. 175

(15) Philippe André-Vincent: Le recours en revision contre les arrêts du conseil d'Etat Revue de Dr. pub. et de la science poli. Tome LV. No. 4. P. 424

(16) Aynı eser: P. 527

(17) Louis Rolland'ın dediği üzere: sorgu hâkimlerinin, adlî zabitanın yaptığı tutmalar, aramalar, yakalamalar, haksız veya keyfî alakoymalar dolayısıyla zarar görene bir tazminat isteme hakkı tanımak mümkün olamamıştır. Bu haksız vaziyeti şimdiye kadar; ne içtihat, ne de kanun tashih etmeğe karar verebilmiştir. Bak: Louis Rolland: Répétitions dues aux particuliers en cas d'arrestation arbitraire. Revue de droit public. 1909. P. 373.

lü kanununa göre, şahitler bir tazminata nail olurlar. Ehli hibre, mahkemelerce tâyin olunacak müdafiler de, devletten tazminat alır. Beraat veya men'i muhakeme hallerinde mahkeme masraflarının Hazinece ödenmesi, bir hakkı yerine getirmekten ziyade, eski sanığa ayrıca bir külfet yüklemekten ibarettir.

III — Danıştay, Hükümet tasarruflarından doğacak mesuliyeti gerçekleştiremez.

Danıştay, hükümet muameleleri, hâkimiyet tasarrufları, siyasî fiiller denen devlet faaliyetleri dolayısıyla de, devleti mes'ul edemez. Diğer teşriî ve kazaî tasarruflarda, devletin ademi mes'uliyeti kaidesi esas olmakla beraber birtakım istisnalar da vardı. Fakat bu hükümet muameleleri denen bazı siyasi, diplomatik inzıbatı hattâ sıhhi tedbirlere müteallik tasarruflar dolayısıyla bahis mevzuu olan devletin ademi mes'uliyeti kat'idir. Zira, bunlar, siyasi fiillerdir. Devletin siyasi mevcudiyetine taallûk eden tasarruflardır. Hukuk ve devletin birbiriyle en çok girift olması ve siyasi teşekkülün bünyesindeki hukukî renk ve tesirin bilhassa kuvvetli bulunması halinde de siyasi mevcudiyet, hukuki kaidenin önünde gelir. Bu üstünlük, hattâ klâsik liberal hukuk devletinde bile isbat edilebilir. Orada da, geniş ölçüler içerisinde, kanun ve hukuktan çözülp ayrılmış tamamen siyasi bir saha vardır ki, burada siyasi fiiller icra eden hükümet çok serbesttir. Hattâ siyasi iztirarlar dolayısıyla, yazılı hukuka karşı bile durabilir ve kendi mevcudiyetini muhafaza ettirebilir. (18) Şüphesiz burada da, hukuk devleti düşüncesine yardım etmek isteği ile, hükümetin salâhiyetlerine dâhil bulunan bu yüksek siyasi fiillere şeklen hukukî bir kisve giydirmek ve bu fiilleri, bir mahkemenin önüne çıkarmak yoluna gidilmek istenebilir. Lâkin, bu yolda yürümek ve hükümetin bu fiilleri üzerinde kazaî bir kontrol tesis etmek mümkün değildir. Danıştay, bu hususta bir tazminat dâvası kabul edebilmekten çok uzaktır. Binaenaleyh, bu isim altında gözüken tasarruflarla, ferdî halara, hürriyetlere ihlâl getirmeğe mâni olacak bir tedbir mevcut değildir. Bu hususta yapılabilecek yegâne tedbir faaliyeti, bu hükümet tasarruflarının sahasını mümkün olduğu kadar daraltmaktır. Fakat bu sahayı, büsbütün ortadan kaldırmağa imkân yoktur. Çünkü hiçbir zaman, rejimi, dış ve iç emniyeti ve teşkilâtı koruma hususunda bu gibi hâkimiyet tasarruflarından vazgeçmeğe imkân yoktur. Onun içindir ki, bu hükümet muamelelerini zaruri gören son telâkkiler, onları ortadan kaldırma imkânsızlığı ve onarı idarî faaliyetten ayırmadaki güçlükleri nazarı itibara alarak, şu görüşe varmışlardır: bir

(18) Gerhard Leileholz, Y. Abadan: Hukukun gayesi İst. H. F. Mecmuası. 1937. yıl 3. sayı 12. s. 527

memlekette hangi faaliyetlerin hükümet faaliyeti olduğunu, birer listede saymak ve ancak bunları kazai kontrolden kurtarmak lâzımdır. İngiliz müelleflerinden W. Harison Moore "Act of State in English Law" adlı eserinde, bu hükümet fiilleri hakkında, uzun bir liste yapmıştır. Bu liste içinde, meselâ, muharebe ve ablukanın mevcudiyeti veya ademi mevcudiyetine dair, salâhiyet'i nezaret makamları tarafından yapılan beyanları, örfî idare ilânı, muahedelerin müzakere ve icrasına müteallik fiilleri alır. Artık hâkim, bunlar münakaşa etmeden önünde eğilmeğe mecburdur. (19) Fi hakika, bütün devletlerde bu gibi muameleler, bir siyasi maksat dolayısıyla yapılır. Onun içindir ki, kazai makamların mürakabesinden kurtulur. Nitekim Türk Danıştayı da, hükümet tasarrufları adı ile gösterdiği bazı tasarrufların ve bazı idarî tasarrufların, hal ve zamanın icaplarına uygun olmadığını takdire müteallik tasarrufları kazai, murakabe altına almaz. Çünkü, hükümet tasarruflarını açık olarak siyasi mahiyette görmektedir. Türkiyede hükümet tasarrufları hakkında bir liste yok, ayrıca hükümet tasarruflarının kriteriyumunu teşkil etmek üzere bir kanunî tarif de yoktur. (20) Vakıa, Danıştaya ait 1938 kanun taslağında hükümet bazı tasarrufları bünye ve mahiyetleri itibariyle idari kaza kontrolünden dışarda bırakmak maksadı ile, sayıyordu. Millet Meclisi bu hususta idarî kazanın tam bir serbestlik içinde hareket etmesi prensibini mufahaza için bu teklifi redetti. (21) O zamandanberi Danıştay, bir tasarrufta maddi bünyesi itibariyle tamamiyle siyasi bir mahiyet görürse onu hükümet tasarruf sayar ve o hususta bir tazminat dâvası kabul etmez.

İdarenin takdirine müteallik tasarruflara gelince: Danıştay savcının mütelâsına göre: "hükümet tasarrufları gibi olmasa dahi yine biraz siyasi mahiyet arzederler. Meselâ komünistlikte meluf bir kimsenin,

(19) Ezékiel Gordon: la théorie "acte of state" en Droit Anglais Revue de Dr. pub. et la science poli. Tome XLII. P. 5-6.

(20) Bazı memleketlerde, hükümet tasarrufları, bir kanunla tarif edilmiştir. Meselâ: Romanyada, 1925 de çıkan bir kanun hükümet tasarruflarını tarif eder. Buna göre: sıkı yönetim ilânı, harb fiilleri, askerî mahiyetteki emirler, yabancı devletlerle yapılmış siyasi muahedelerin icra ve tefsirleri, bulaşıcı salgın hayvan hastalıklarına, bulaşıcı salgın insan hastalıklarına su taşmalarına, açlığa, iç karışıklıklara, tâbiyet değiştirmelere karşı alınan tedbirler hükmî şahısları fesheden, veya, onların hususi bir kanuna göre işlemelerini men eden fiiller, yabancıların dışarı atılması, mücrimlerin iadesi ve aynı mahiyetteki diğer fiiller, âmme nizamına, devletin iç ve dış emniyetine veya üstün nizamda diğer zaruretlere taalluk eden umumî menfaatin korunması için alınan tedbirler hükümet tasarruflarıdır. Mamafi, Romanyanın mahkeme içtihatları, bu listeyi gittikçe daraltmaktadır. (Bak: Constantin G. Rarinesco; Contentieux roumain. P. 10.)

(21) Abdülkadir Özoğuz: Le Conseil d'Etat et le contentieux administratif en Turquie. P. 147

bunun aksi millî şuurla yaşayan bir devlette memuriyete tâyin edilmemesi; buhranlı zamanlarda iş başında bulunması, mahallî bir kargaşalık yahut mahzur tevhit edecek bir şahsın, kanunî şartları câmi bulunmasına rağmen, memuriyete tâyin olunmaması bu kabîldendir." Şûra bu müta-lâayı kabuletmektedir. (22) keza ecnebi devletler aleyhine, mukabelei bilmişil tedbirleri ittirazı ve bunların tatbik şekillerinin tâyini" de devletın yüksek siyasetine istinat etmekte olması ile idari kaza mer-cilerince murakabe mevzuu teşkil edemez. (23) Mamafih, dev-let faaliyetlerinden bazılarını böyle hâkimiyet tasarrufu sayan telâkkinin kalkmasına doğru gidildiği ve binanaleyh bu gibi, tasavvurlar dolayısıyla Danıştayın müessiriyetsizliğine bir nihayet verilmek istendiği de muhak-kaktır.

IV — İptale ve tazminata müteallik ilâmları idareye karşı zorla infaz imkânı yoktur.

Bu da, kanuniyet prensibi dolayısıyla, ferdî hakları himaye hususunda, açıkta kalan son noktadır. Bu da gerek idarî gerek adlî ilâmların, içtimaî ce-bir kuvvetini elinde tutan devlete karşı infaz edememe hususunda bir nok-sandır. Bu noksanın, ferdî hakların kanuniyet prensibi yoluyla temini mesele-sinde, mühim bir yer tuttuğuna inanıyoruz. O kadar ki; bu noksan, idareyi hukuka tabi kılma hususunda maddi kanuniyet prensibinin çok yüksek ve kuvvetli bir müeyyidesi olarak gözüken Danıştayın bütün faaliyetini, neti-cede, felce ve akamete uğratabilir. Çünkü, Danıştay ilâmlarının sürüncemede bırakılması veya hiç infaz edilmemesi mümkündür.

Bu söylediğimiz, Danıştaydan karar çıkar çıkmaz vâki olmaz. İdare, bir karar çıkar çıkmaz, esasen onu infaza mecbur değildir. Evvelâ bütün kanunî yollar tükenmeli, iadei muhakeme, tashihi karar gibi son kanunî yollara gi-dilmeli veya gitme müddetleri geçmeli, yani Danıştayın kararı bir kaziyei muhakeme teşkil etmelidir ki ondan sonra, idarenin bunu infaz etme veya et-meme vaziyeti doğsun.

(22) Dava Daireleri Umumî Heyeti: E. 38/141 K. 38/178

(23) Birinci Deavi Dairesi: E. 38/479 K. 2077

Kaziyei muhakemeye riayet, her şahıs için, hususi hukuk şahısları için olduğu kadar, âmme hukuku şahısları için de, mecburidir. İtalyan müelilifleri, kaziyei muhakemeye riayetini, hukuki mutlak bir vecibe olduğunu, idarenin ona tabi olup olmamak hususunda takdir hakkı olmayıp bunu tamamen ifaya mecbur olduğunu söylemektedir. (24) Fakat devlet idarî mahkeme, erden çıkan ve kaziyei mahkeme halini alan bir iptal kararının icabını infaz etmezse, bir tazminat kararı ile mahkûm olduğu meblâğı ödemezse, onu, bu icraları yapmağa kim mecbur edebilir? Gayet açıktır ki, Danıştayın rolü kararı vermekten ibarettir. O, bilfiil faal idarenin yerine geçip verdiği kararı, infaz kudretine sahip değildir. Devlet kasası ve malları tamamiyle ve diğer âmme hukuku hükmî şahsiyetlerinin kasası ve malları alelûmum cebrî icra yollarından masundur; bu kasa ve emvale haciz konamaz ve bu işi, idareye karşı yapacak bir organizasyon katiyen mevcut değildir. O zaman, Danıştayın, ferdi hukukun teminatçısı olarak, bu maksatla verdiği kararların, neticede, idareye karşı infaz imkânsızlığı ile karşılaşıyoruz. Vakti, idare, bu gibi kararların icrasını, ekseriyetle talik veya reddetmez. Devlet dürüst bir hukukî şahsî sıfatı ile, kendisine, bu ilâmlar mucibince terettüp eden icraları, kendiliğinden yapar. Fakat her zaman, devletin ve diğer âmme hukuku hükmî şahıslarının bu hüsnü niyeti ile iktifa edilemez. Bu müesseselerin, bir iptal veya tazminat kararının icaplarını yerine getirmediği vâkıdır. O zaman ne olacak? Bu hususta mevzuatın, doktrinin, içtihadın verdiği netice nedir? İşte bunu tâyin etme ve iptale veya tazminata mütaallik kararları idareye icabında zorla kabul ettirme vasıtaları bulmak lâzımdır. Aksi takdirde, kanuniyet prensibinin devleti alıp içine soktuğu hukukî saha tamamlanmamış kalacak ve devletin hukuka tabiyetini temin eden bu prensip yoluyla ferdi hak ve hürriyetlerin nihaî bir teminata kavuştuğunu kabul etmek mümkün olmayacaktır.

Bu meseleye, doktrin sahasında, bulunabilecek hal çaresini aramak için, şöyle bir tefrik yapmak lâzımdır. 1 — İdareyi tazminata mahkûm eden bir kaziyeyi mahkemenin infazı imkânları 2 — İdareyi bîr şey yapmağa veya yapmamağa sevk edecek olan iptale mütaallik bir kaziyeyi mahkemenin infazı imkânları,

Fransız hukuku, İdarî vesayete tabi olan departmanı, komünü, veya ademî merkeziyete tabi olan diğer bir âmme hukuku hükmî şahsını, Danıştay kararıyla mahkûm olduğu tazminatı ödemeğe mecbur edecek bir sistemi kısmen temin etmiştir. Filhakika, bu gibi hallerde, merkez, prensip olarak, ma-

(24) Ch. Crosat: M. Şeref, İdarenin kaziyei muhakemeye riyeti İst. H.F.Mecmuası.1936 sayı 5. S. 58.

halli idarenin borcunu, o mahalli idare bütçesinin zaruri masraflar kısmına re'sen ithal edebilir .(25)

Bu sistem, o idarî vesayete tabi âmme hukuku hükmî şahsının tazminat ve-cibesini yerine getirmede kısmen müessirdir. Zira, idarî vesayeti kullanacak makam, eğer bu rolünü oynamazsa, hiçbir netice elde edilemez. Bu makamı bu rolünü oynamaya mecbur etmek de mümkün değildir.

Bizzat ademi merkezîyet uzuvlarına karşı, böyle bir tazminat ilâmını in-faz etmeğe gelince: bu hususta kat'i bir imkânsızlık vardır. İdareye, gene onun elinde bulunan sosyal cebir kuvvetini tatbik mümkün değildir.

İptale mütaallik bir kazîyei mahkemenin, idareye zorla infazına gelince: idarî hâkim, bir iptal kararı verince idarenin muhtariyetini ihlâl eden bir emir vermiş olmuyor. Bu karar, idareyi kanuna uygun olarak, aynı mesele hakkında, bir faaliyette bulunma hususunda bir ikazdan ibarettir. İdarî kaza, esas itibariyle, doğrudan doğruya olmamakla beraber, bu hükümleri ile, bu hükümlere ait esbabı mucibeleri ile, idareye gidilmesi lâzım gelen yolu gösterir. (26) Burda idarî mahkeme, bizzat faal idarenin salâhiyeti cümlesi içine giren bir harekette bulunup, idarenin yerine bir faaliyet ve icrada bulunamaz. Bir şeyi yapma veya yapmama hususunda faaliyette bulunacak olan, gene, bizzat, idaredir. Filhakika prensip itibariyle, kazaî müracaatlarda, salâhiyetli mahkeme, idarenin bazı şeyleri yapmasına hükmetmez. Fakat sadece bir hukuki fiilin iptaline, ilgasına hükmeden Danıştay, iptal davaları kabul ettiği takdirde, verdiği kararların hukukî neticesi, - ve aynı zamanda fiilî neticesi "sadece kararı ortadan kaldırmaktan... ibarettir. (27) Fakat Danıştayın, kendisine müracaat eden dâvacıyı, tedbirler alması için, tekrar idarî ajanın önüne göndereceği yerde, bizzat bu icraî tedbirleri emretmesi keyfiyeti, günden güne inkişaf etmektedir. Bugün şüphesiz istisnaî olmakla beraber - bu mahkeme hükümete, emirlerde ve nehilerde bulunmakta tereddüt etmiyor. Bu hususta geniş misaller vardır. Meselâ Danıştay, bir kararı ile, posta idaresine, telgrafları mürsiîlleyhlerin evine kadar götürmeği emreden bir karar vermiştir. (28) demek, bazan Danıştayın kararlarında, bir idare şefi tarafından kendi tabilerine verilen emirlerin karakterini (29) görmek mümkündür. Danıştay, bu neviden karar ile, idareye gideceği yolu, âdeta, emrî

(25) Ch. Crosat: M. Şeref: aynı mecmua S. 49

(26) Sıddık Sami Onar: Türkiyede idarenin kazaî mürakabesi: İst. H. F. M. 1935 sayı 1. S. 36

(27) Deavi Daireleri U. Heyeti: E. 38/148 K. 38/44

(28) Gaston Jéze: Essai d'une théorie sur le fonctionnement des services publics Revue de Dr. Pub et de la science poli. Tome XXIX. 19212.

(29) Ladreit de Lacharrière: Le Contrôle Hiérarchique de L'administration dans la forme juridiçtiunnel. Revue de Dr. Pub. et de la science poli. Tome XXIX. 1912.

bir şekilde işaret etmektedir. Türk Danıştay'ı da bazan verdiği iptal kararının esbabı mucibe kısmı ile, idarenin yapması lâzımgelen muameleyi, - gene emrî bir şekilde âdeta - tâyin ve telkin etmektedir. Meselâ: Sarhoşluğu görülen fakat sarhoşluğu itiyat ettiği tamamiyle sabit olmıyan bir memur hakkında idare, memurun kanununun 33 üncü maddesini tatbik etmiştir. Danıştay, bu maddenin tatbikında isabet görmiyerek bu muameleyi, aynı kanunun 32 nci maddesinin tatbikını intizam eden bir fiil sayarak, idareye, bu maddeyi tatbik etmesini söylemektedir. (30)

Bu vaziyette esas olan şudur ki: Danıştay, idare yerine, yapılacak muameleyi bizzat kendisi dahi tâyin etse, o muamelenin maddi ameliyelerini icra edememektedir; ancak idareye, yol göstermektedir. Halbuki idare, iptal ilâmındaki muameleyi icra etmiyebilir. Bu takdirde, idarî mahkeme başka bir tedbir alır. Kaziye-i muhkemeye riayetsizliği tesbit ederek, bu sefer, idarenin malî mesuliyetine hükmeder. İdarî hâkim bu hususta kabul edeceği yeni bir dâva ile bu sefer, idareyi, bu ademi infazından dolayı çıkan zararı ödemeğe mahkûm eder. Bu suretle, bir muameleyi yapmak vecibesi, bir meblâğı ödemek vecibesine tahavvül eder. (31) ki, bunun da ancak, idarî vesayete tabi makamlara karşı müessir olabileceğini, yukarda görmüştük. Yalnız burada, şu yolu da unutmamak lâzımdır. Bu da, iptal kararını infaz etmiyen memuru, - idarî vesayet makamlarından dahi olsa - şahsen mesul etmektir. Bu mesuliyet de, bir disiplin cezası şeklinde veya memuru adlî mahkemeye sevkedip onun hakkında bir malî mesuliyet kararı almak şeklinde olur. (32) Bu suretle kaziye-i muhkemeye riayet etmiyen memur aleyhine yürünebilir ve bu memur aleyhine âdi icra yolları kullanılabilir. Fakat bu husustaki görüşü, içtihat tam tatbik etmiyor.

İtalyan hukuku da bu hususu düşünmüştür. Buna göre de vesayete tabi makam bir kaziye-i muhkeme hükmünü infaz ve icra etmezse, hak sahibi, mürakabe makamını tahrik eder. Bu makam da bazı hallerde, bizzat, icra etmiyen uzvun yerine geçer. Kararı icra etmiyen bizzat devlet ise, o zaman, bu karar; icra etmiyen memurların malî ve cezaî mesuliyeti yoluna gidilir. Fakat bu takdirde, memurun suçunun ispat edilmesi, mesul şahsın ferden ve şahsen ortaya çıkarılması lâzımdır.

Romen hukuku daha ileri gitmiş tazminat kararı dolayısıyla, devletin vermeğe mahkûm olduğu bir alacağının istifası için hususi icra yolları koymuş bazı devlet gelirleri üzerine haciz konabileceğini kabul etmiştir. Devle-

(30) D. H. H. No. 30/100

(31) Ch. Grosat: İdaresinin kaziye-i muhkemeye riayeti İst. H. F. M. Sayı 5 S. 54.

(32) Şahsî kusuruna müsteniden memurun malî mes'uliyeti gibi.

tin emvali ve kasası üzerine haciz konamaz ise de, bazı gelirleri üzerine konabilir. İşte bu hususi icra yolları, devletin bazı gelirleri üzerinde takip hakkını mümkün kılmıştır. İptal kararlarının infazı için alınacak tedbir ise: bir iptal kararı muayyen bir müddette infaz edilmezse, bir zarara ziyana hükmedilir ve bu da, yukarıki hususi icra yollarından istifade suretiyle tahsil olunur.

Romanya'da idarî faaliyetlerden doğan ihtilâflar adlî kazaca halledilmektedir. Adlî kaza, bu mekanizama ile, devleti kendi kaziye-i muhkemesine riayete mecbur ettiği gibi, bu adlî kararı icra etmeyen kusurlu makamları hattâ-bakanları bile müteselsilen mesul eder. (33)

Türkiye'de Danıştayın kaziye-i muhakeme halini almış olan kararlarının büyük bir mutaiyet kazandığına şüphe edilemez. Türkiye'de idare, kendisini, bütün kanunî ve hukukî müdafaa vasıtaları ile müdafaa ettikten sonra, bir iptal veya tazminat kararı ile mahkûm olduğunu görünce, bu karara boyun eğmek itiyadındadır. Bu boyun eğmenin en büyük âmili, idarî vesayete tabi müesseselerin vesayet makamlarına hiyerarşide daha aşağıda bulunan makamların, üstün mürakabe makamlarına; bunların da Büyük Millet Meclisine olan sıkı ve kesif tabiiyetinden gelen bir riayet duygusudur. Fakat hukuku, kendisine mahsus maddi temeller üzerine oturtmak ve bu hukuku, kendisinin büyük farikası olan müeyyideler manzumesi ile çevirmek lâzımdır. İşte bu lüzumu duyarak şimdiki vaziyette fardî hakları devlete karşı tam himaye hususundaki kifayetsiz sisteme göz atmak lâzımdır.

Bir defa Türkiyede bütün mahkeme kararlarının ve bu arada Danıştayın kararlarının tam bir tatbik mevki bulacağını gösteren kuvvetli metinler vardır: Anayasa mahkeme kararlarının bakanlar kurulu, hattâ Meclis tarafından riayeti mecburi oluşu esasını işaret eder. (Madde 54 II.) Danıştay kanunu; Danıştay kararlarının başkaca hiçbir makamın tasdiki olmaksızın tenfiz olunacağını emreder. (Madde 48) sonra, Danıştay kendi kararlarının da diğer mahkeme kararları gibi behemehal infaz olunmak lâzım geldiğini beyan eder. Ve Kamutay'ın (12/4/1943 tarih ve 803 sayılı kararının da bunu müeyyit olduğunu işaret eder. (34)

Kaziye-i muhkeme haline girmiş bulunan ve kendisine riayet bir âmme intizamı meselesi olmuş bulunan bir Danıştay ilâmının tatbik mevki kazanaacağı, bu kadar kuvvetle belirtilmiş olduğu halde bu hükümlerin maddi bir müeyyidesi yoktur. Fihakika idareyi, mahkûm olduğu meblâğı ödemeğe mecbur

(33) Deavi Daireleri U. Heyeti K. 35/26

(34) Ch. Crosat: İdarenin kadiyeyi muhkemeye riayeti İst. H. F. M. Sayı. 5 S: 54

bur etmek için lâzım gelen cebri icra yolları kapalıdır. Hazineye, devlet kasasına devletin hususî ve umumî patrimonuna haciz konamaz (icra ve iflâs kanunu madde 82) binaenaleyh mahkûm olduğu tazminatı ödemekte temerrüt eden devletten bu meblâğı alma vasıtası yoktur.

İptale mevzu teşkil eden muameleyi yapmağa veya yapmamağa gelince: idarî vesayete tabi makamı, böyle bir icrada bulundurmamak için, idarî vesayet makamı o Danıştay kararında zikri geçen husus hakkında, kanun ve nizama muvafık bir emir verirse, artık, idari vesayete tabi makam, bunu icraya mecburdur. Fakat idarî vesayet makamını harekete geçmeğe ve böyle bir emir vermeğe kim mecbur edebilir? Bu husus halâdimemiştir. Meselenin diğer mühim tarafı da, böyle bir karar dolayısıyla, ifası lâzım gelen icrayı, idarî vesayete tabi olmayan makamlara karşı temin etmektir. Bunun için, elindeki iptal ilâmı tatbik edilmeyen hak sahibi Danıştayda yeni bir dâva açabilir.

Filhakika Danıştay, kazaî kararların infaz edilmemesinden dolayı alâkadarların bir zarara düşer olacağını kabul ediliyor. (35). Bu suretle, Danıştay kendi ilâmının idareye karşı infaz imkânlarını derpiş ediyor ve ifadan imtina eden idareyi, ikinci bir dâva kabulü ile, bu imtinadan doğacak zararları tazmine mahkûm etmek temayülünü izhar ediyor. Danıştay, bu ikinci dâvada evvelki kararı ile tanınan bir hakkın ihlâl edildiği neticesine varıp bu ihlâl edilen hakkın şimdi bir zaman ile tamiri icabedeceği neticesine kani oluyor. (36). Yalnız bu tazminat ilk iptal ilâmının infaz etmemede şahsi hatası olan memura yükleniyor. (37). Evvelce de söylendiği gibi bu hata sahibini tâyin etmek güçtür.

Nihayet, artık kazaî ve idarî bir müeyyide olmaktan hariç bulunan bir vasıta daha vardır: Bir Danıştay ilâmının ademi infazı karşısında kalan Büyük Millet Meclisine müracaat edebilir. Bu yolun açacağı teminatı kabul etmek lâzım. Yalnız buna her zaman güvenmemelidir. Zira Meclis, nihayet kazaî veya idarî bir organ değildir. Onun bu mesele hakkındaki yaptığı tetkikata, geniş bir vukuf ile nüfuz edememesi ihtimali daima mevcuttur. Hülâsa: bu hususta maddi müeyyideler bulmak lâzımdır. Yoksa, Tanzimat fermanındaki gibi, idareyi bağlayan hükümler koyduktan sonra Allahın lâneti gibi maddi müessiriyeten uzak tedbirler ileri sürülemez.

Bu meseleyi hiç olmazsa Doktrin sahasında halletmek için yukarıda izah edilen sistemlerin temin etmediği noktaları, birbiriyle tamamlayarak bir hal çaresi bulmak mümkündür. Bunu, şematik bir tarzda şöyle gösterebiliriz.

(35) Deavi Daireleri U. Heyeti K. 35/26

(36) Deavi Daireleri U. Heyeti K. 34/100

(37) Deavi Daireleri U. Heyeti K. 35/26

I. — Devletin melî mesuliyetine mütallik ilâmı infaz ettirme:

1 — İdarî vesayete tabi makamlara karşı:

a — İdarî vesayet makamları tarafından bu tazminat miktarını gösteren meblâğ re'sen, bu idarî vesayete tabi müesseselerin bütçesine sokulmak mümkündür.

b — Anayasanın derpiş ettiği (madde 47) bakanların görev ve sorumluları hakkındaki kanunu çıkararak buna vesayet makamlarını bu işi yapmağı mecbur eden hükümler konabilir. Bu hükümler diğer bir kanuna da konabilir.

c — Bu hükme rağmen, idarî vesayet makamı, mezkûr tazminatı, idarî vesayete tabi müessesenin bütçesine sokmazsa bu sefer, bizzat bu makamın mesuliyeti yoluna gidilebilir. Bu da şu iki şekilde temin edilir.

2 — Bizzat vesayet makamlarına, admi merkeziyet makamlarına karşı:

a — Hiyerarşi yolundan istifade ederek bu makamı, vazifesini yapmaya mecbur etmek mümkündür.

b — Nihayet, mezkûr meblâğı tazmin vecibesini, vesayet makamına yükletilebilir.

c — Bu sefer bu makam, bunu ödemezse, temerrüt ederse makam sahibinin malî ve cezaî mesuliyeti yoluna gidilebilir.

d — Ayrıca, idarî vesayet makamının patrimuvanından bu meblâğı ödemek için onun bazı gelirleri üzerinde, hususi icra yolları ile haciz tatbik edilebilir. Muayyen memurlar, muayyen usule göre bu hacizi tatbik ve infaz edebilirler..

II — İptale mütaallik bir ilâmı infaz ettirme.

1 — İdarî vesayete tabi makamlara karşı:

a — Vesayet makamı, bu vesayete tabi makama kanun ve nizama göre, Danıştay ilâmında göstereceği üzere o hususun infazı hakkında emir verir. Bu emri infaz etmiyen idarî vesayete tabi makam, umumi hükümlere göre, mesul olur.

b — Hâlâ ilâm infaz edilmezse veya bazı haller icabettirirse vesayet makamı icra etmiyen uzvun yerine geçip ifada bulunabilir.

c — İdarî vesayet makamının bu emri verdiğiinden itibaren ilâmı infaz etmemekten doğan zararlar evvelki usul dairesinde tazmin ettirilir.

d — İdarî vesaye makamı bu emri vermez, icâbeden hallerde bizzat ifada bulunmazsa, bu sefer, o makamı iptal kararını infaz etmemekten doğan zararları ödemeğe mecbur etmek mümkündür. Onun bu malî mesuliyeti, evvelki usul dairesinde gerçekleştirilir

2 — Bizzat vesayet, ademi merkeziyet makamlarına karşı:

a — Bu makam, muayyen müddette, iptal kararını infaz etmezse, Danıştay yeni bir dâva kabulüyle, cezai mutazammın zarar ziyana hükmedebilir. Bu da, gene, evvelki usullere göre tahsil edilebilir. 01/ .,ogo

b — Ayrıca, vesayet makamını işgal eden kusurlu memuru, hattâ bakanıda malen ve müteselsilen mesul etmek mümkündür.
